

## ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԶՂՋՈՒՄԻ ՅԵՇԱՏԱԿՆԵՐ

Վերջին անգամ անցեալ Հոկտեմբերին էր որ միասին եղանք հանդուցեալ Պատրիարք Սրբազանին հետ։ Մի քանի ժամ Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ նստանձին նստած, խօսակցութիւնը մեզ ինքնաբերաբար տարաւ։ զէպի մեր անցեալը, ժառանգութեան, Վարժարանի ուսանողութեան տարիներէն սկսեալ, եւ՝ տասնեակու տարեկան պատանի, ինք՝ երիտասարդ սարկաւազ, տարիէ մը արեւոյ ձեռնադրուելու պատարաստ։

Անբռնադրած անգործարժ մը, որ բնական հոգեով մը կը քակէ կծիկը յիշատակներուն։ Յիշատակներ ուրախութեան ու զոյ՞ղումի։

Տեսայ թէ ինչպէս՝ աշխուժութեան, Երազի և իտէպի խանդավառող տարիներուն անգործարժը կրկին կ'ողկորէր զինք, կքած քամակը փորձելով ուղղածից պահել, և ձայնին շեշտին հետ իր ցուցամասն և ուղղելով զէպի իրազորձելի բարձունքներ։ Ընդ մըն էր կարծես հին ու երիտասարդ որբերու իր ինքնութիւնը վերադարձուէ։

Աւ մէկ-մէկ ու մանրամասնութեամբ ետ եկան 1940ական թուականներէն սկսեալ բոլոր զէպքերը։ Նաեւ անուններ ու զէմքեր քաղաքական շրջանակներէն և ազգային-եկեղեցական միջազէպերէն։

Աւ երբ սկսաւ անգործարժնալ թէ իտէպական իրազորձումներու ճամբուն զրոյ ինչ արդեւքներ երեան եկան, և ինչ խոսովայից զէպքեր և դայթակու-թիւններ առեղծ ուեցան (1948ին Եսրայէլի պետութեան առեղծութիւն, 1956ին փանքին ներքին պայքարը, 1963-66 Սուրբ Յարութեան Տաճարի հանգանակութեան հաշիւներու մէջ զեղծութիւններ, ձեռագիրներու դողութիւնը, 1980էն յետոյ Աճէմեան Սպիտակոյտի խուժ արարքները և Միարանութենէն արտաքսութիւն, ելեմտական հաշիւներու քննարկումները), իրեն յատուկ խոսքով ձայնով բտաւ թէ անոնք բոլորը պարաս պաներ էին և ժամապաճատութիւնք։ Այսպէս կոչուած տապնապները վատնումներ էին ամէն տեսակէտով։

Աւ եւ կը նայէի իր երեսին, մտիկ ընելով իր ձայնին շեշտերուն և երանգաւորութիւններուն։

Պահ մը ետ կու գար և կը ստուերագործուէր իրական Պատրիարքը։ Այն որ երազուած էր։ Այն որ պատանութեան տարիներուն եղաւ ուսուցիչ, դաստիարակ, մտահոյ որ իր ազգի դաւակները դառնան հասուն անձեր՝ զիտակից իրենց ժողովուրդի պատմութեան, իրենց հոգեոր ժառանգութեան, արժէքներուն։ Այն՝ զոր ճանչցայ իրեն շնորհալի բանաստեղծ ու գրող։ Որ անեցաւ Յակոբ Օշականի և Եանան Պէրպէրեանի շուքին մէջ, Թորգոմ Պատրիարք Դուշակեանի դուրգուրտ շունչին ներքեւ, և մեծ յոյսերով։ Աւ որ, անոնց կեանքի տարիներու երկայնքին, միայ արժանաւոր ծաղկումը անոնց յոյսերուն։

Այդ ուսուցիչներուն և մեծերուն ողջունած բանաստեղծը՝ դարձաւ ուժեղ գրող։ Իրեն յատուկ սեռով պատկերաւոր բլխումներով։ Զվարանեցաւ և ժամանակ չկորսնցուց գրելու այն բոլոր նիւթերու մասին զորս իր ներքին աշ-

խարհին և իր ժողովուրդի հեքիաթունակ հողին ակերէն և խորախորհուրդ ժայթքումներէն կը ձևաւորուէին:

Յատկանշական է որ իր զրական գործերէն կարևոր մէկ մասը գրուած է այսպէս կոչուած տաղնապալից իր օրերու և տարիներու գրակէ շապիկէն մղումներուն ասղնտուքով: Եւ սակայն իրական ու հարազատ իր հողին, թէ իսկ թեաքեկ թեաքախումներով, կ'որոնէր միւս աշխարհը՝ արուեստներու և իր ժողովուրդի դիւցազնաշունչ ճախումներուն: Եւ զինք կը գտնենք մանաւանդ խանդավառ իբրև վիպերգով ու վիպագիր, ներշնչումով իր ժողովուրդի կրօնական և ազգային հերոսներու ասպետականութեան: Անոնք իր մէջ կը խորանային, կը շատնային: Ինք կ'ուզէր այդ հերոսներէն մէկը դառնալ, ինքզինքը կերպաւորելով իր տիպարներուն ֆիզիքական և հոգևոր գործունէութեանց և աշխոյժին ցունցէն բռնուած:

Այս բոլորին մէջէն, և տարօրինակ հակասութեանց բախումներուն քով ի վեր, կը ներկայանար նաև իբրև նախանձախնդիր Միաբանը Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան, տէր կանգնելով սուրբ տեղերու մէջ Հայ Ազգին և Հայ Եկեղեցիին իրաւունքներուն:

Յամառ իր հաստատակամութիւնը թոյլ չէր տար իրեն ընդունիլ որ ինք կրնար պարտուիլ: Իր ուժին աղբիւրները կը սիրէր տեսնել իր հայրենիքի հողին ու հողին մէջ:

Իր մարդկային ինքնեկ ազդմունքներուն ընտանութեան մէջ, կը տարուիս հաւատալ որ ինք չէր կրնար չարիք ծրարել: Եւ սակայն ոչ մէկ ատեն կը վարանէր չարիք ծրարողներուն դէմ շարժել իր խօսքի սուրբ, իր զրշի սուրբ: Ինչ որ տուաւ խօսքով և զրշով, դարձաւ արտայայտիչ իր մէջ բնակող մարդուն, հոգևորականին, սպասաւորին, մտաւորականին, գործիչին և պայքարողին:

Մեր վերջին հանդիպումի քանի մը ժամերուն կարծես բնագաղաքար կը վերադառնար իր իսկութեանը, և «վատնուած ուժերու» ամսոսանքով կ'աղբէր երանութիւնը՝ ուրախութեան ու զղջումի յիշատակներով միախառնուած:

Այդ հողին պատկերն է որ մեզմէ մեկնած՝ մեզի հետ կը մնայ: Նաև այն հաստատութեան պատմութեան մէջ, ուր եկաւ իբրև որբ, կոտորածներէ մազապուրծ, հայրենի յիշատակներով, և նոր բարձունքներու աչքերը յառած:

Եւ մեզ կը յիշեցնէ ճամբան, հաւատարիմ մնալու մեր ժողովուրդին ստեղծագործութիւններուն, մեր եկեղեցիին, մեր հաւատքին և մեր հոգևոր ժառանգութեան:

«Ով է մարդ որ կեցցէ և ոչ մեղիցէ», կը յիշեցնէ նաև թաղմանական աղօթքը, նոյն ատեն խնդրելով որ Աստուած ողորմութեամբ նայի այս աշխարհէն բաժնուող հողին՝ մտածութեամբ, խօսքով և գործքով գործած անոր մեղքերուն: Եւ «դասաւորեալ պայծառացուցէ ընդ սուրբս իւր»:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ